

FEDINEC CSILLA

Nyugat-Ukrajnában a helyzet rossz, de békés

Emlékszünk még 1915 júliusára, amikor Munkács környékén kitört a lövöldözés. „Második front” – ilyen címetől sem riadt vissza az ukrainai sajtó, amikor beszámolt az eseményekről, amely elérte a külföldi, így a magyarországi sajtó ingerküszöbét is. A „permanens” háborúságba süllyedt ország előtt – és utána – már lekerült a vezető hírek sorából. A tudomány nyelvén John R. Haines már 2014 áprilisában feltette a kérdés: Kárpátalja lenne a következő Krím-félsziget?¹

Atöbb mint 600 ezer négyzetkilométer területű Ukrajna legnyugatibb megyéje a 12,8 ezer négyzetkilométeren elterülő Kárpátalja. A megye mintegy egy millió kettőszázötvenezer lakosának valamivel több mint 12 százaléka magyar nemzetiségű, mintegy 156 ezer fő (az ukrainai magyarok közel száz százaléka, Ukrajna összlakosságának pedig 0,3 százaléka). A megye lakosságának több mint 80 százaléka ukrán anyanyelvű. Kárpátalja sajátossága, hogy egy olyan népcsoport is él itt, amelyet az országban hivatalosan nem ismernek el – a ruszinok. A magukat ruszin nemzetiségűnek vallókat a statisztikákban az ukránok között, az ukrán nép egyik néprajzi csoportjaként tartják számon. Ugyanakkor, sajátos helyzetet teremtve, 2006-ban a Kárpátaljai Megyei Tanács határozatban ismerte el a ruszinokat a megye őslakosainak, illetve a 2012-es nyelvtörvény a regionális vagy kisebbségi nyelvek között felsorolja a ruszint is.

Tizennyolc nyelven

Az ukrainai kisebbségek nem kis létszámú etnikumokból adódnak össze, hanem egy meghatározó kisebbség, az oroszok teszik ki annak döntő többségét. Az ukránok és az oroszok a lakosság 95 százalékát teszik ki, a kisebbségek – az oroszok nélkül – egyenkénti aránya 1 százalék alatti, s együttesen sem érik el az 5 százalékot az összlakosságon belül. Bonyolítja a helyzetet, hogy a lakosság 30 százaléka az orosz tartja anyanyelvének, de ennél jóval nagyobb az aránya azoknak, akiknek ez a beszélt nyelve, és mindössze 3 százaléknyan vannak azok, akik nem az ukránt és nem az orosz tartják anya-

nyelvüknek. Bár a Krím kivételével minden megyében többségben vannak az etnikai ukránok, ahogy kelet felé haladunk, egyre nagyobb az orosz beszélők aránya. Így minden egyes kisebbségekkel kapcsolatos döntés szoros összefüggésben van az orosz-kérdéssel. A nyelvtörvény a regionális nyelv használatát csak megyei, járási és települési szinten írja elő. Így hiába haladja meg tehát jelentősen az orosz anyanyelvűek aránya a 10 százalékot Ukrajnában, országos szinten csak egy államnyelv és hivatalos nyelv van: az ukrán.

2012-ben elfogadott nyelvtörvény lehetővé teszi, hogy azokon a közigazgatási egységeken belül, ahol egy-egy nyelv beszélői elérik a 10 százalékos arányt, a kisebbségi nyelv az államnyelv mellett használható lehet az államigazgatásban, az önkormányzatok munkájában, a bírósági eljárásokban, a nyilvános közéletben, az oktatásban stb. A törvény hatálya a 7. cikkely 2. bekezdése értelmében az alábbi közösségek nyelveire terjed ki: az orosz, a belarusz, a bolgár, az örmény, a gagauz, a jiddis, a krími tatár, a moldáv, a német, az újgörög, a lengyel, a roma, a román, a szlovák, a magyar, a ruszin, a karaim és a krimcsak. Az említett kisebbségek helyzete, nyelvhasználati igényei és lehetőségei között azonban jelentős eltérések mutatkoznak. Az Ukrajnában gyakran szuper-kisebbségként, az ukrán nemzetet és nyelvet fenyegetőként emlegetett több milliós oroszok mellett olyan közösségek nyelve is szerepel a jogszabályban, melyeknek alig van anyanyelvi beszélője az országban. A 24 megyéből a 2001-es népszámlálás adatai szerint 7-ben haladja meg az orosz nemzetiségűek részaránya a 10 százalékot, valamint Csernyivci megyé-

ben a románoké, Kárpátalján a magyaroké, illetve a Krím-félszigeten az oroszoké és a krími tatároké egyaránt.

Népszavazások

A független Ukrajnában az elmúlt bő két évtizedben több mint százötven helyi népszavazást kezdeményeztek, s ezeknek legalább 80 százalékát meg is tartották, zömében az 1990-es évek során, azonban egészen 2014-ig minden látható következmény nélkül.

Kárpátalján helyi népszavazást először 1991. december 1-jén tartottak, párhuzamosan a függetlenségről szóló össz-ukrajnai népszavazás napján. A helyi referendum több szintű volt: a megyei tanács döntésére Kárpátalja lakossága szavazhatott a megye, illetve a járási tanács döntése értelmében a Beregszászi járás lakossága a járás státusáról. A megyei referendum kérdésére – „Szeretné-e, hogy Kárpátalja Ukrajna Alkotmányába foglalt speciális önkormányzati státuszt kapjon, a független Ukrajna szerves részeként, ugyanakkor ne legye hozzacsatolható semmilyen más közigazgatási egységhez?” – a kárpátaljaiak 78 százaléka igennel válaszolt. A Beregszászi járásban 81,4 százalék mondott igen arra a kérdésre, hogy „Szeretné-e, ha a Beregszászi járás magyar autonóm körzettel alakulna át?”

Kijevben egyik kezdeményezés sem talált támogatásra, következmények nélküli, közvéleménykutatás értékű referendumok maradtak. Egyes szakértők úgy vélték, mivel a megyei státuszáról népszavazásra feltett kérdésben nem szerepelt az „autonómia” kifejezés, így módon a helyi népsza-

vazással csak megerősítették Kárpátalja státuszát, hogy önálló megye Ukrajnán belül – nem vonható össze más közigazgatási egységekkel. A két kérdés – a Beregszászi járás és a megye státusa – tárgyalása helyi szinten több-kevesebb rendszerességgel még hosszú ideig napirenden volt, de egyre inkább elméleti síkra terelődött.

A kárpátaljai magyar autonómia ügye a fenti népszavazásokkal közel egy időben, 1991. december 6-án aláírt magyar–ukrán alapszerződéssel vált Magyarország ügyévé is. Antall József miniszterelnök már 1990 augusztusában arról beszélt a Budapestre látogató Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszternek, hogy Magyarország tiszteletben tartja az európai határokat, ám mindeközben szorgalmazza a területi autonómia megadását Kárpátaljának.² Az alapszerződés garanciákat fogalmazott meg a kárpátaljai magyarokra vonatkozóan, azonban nem tért ki az autonómia kérdésére, ami Magyarországon belpolitikai válsághoz, a kormányzó pártból, a Magyar Demokrata Fórumból kivált az alapszerződést elutasító Magyar Igazság és Élet Pártja. Ahogy Németh Zsolt, a Fidesz külpolitikusa fogalmazott egy nyilatkozatában: „az elutasítás mentén jött létre a magyar szélsőjobb”.³ Máiig vitatott, holott levéltári dokumentumokkal igazolható, hogy az alapszerződés előkészítésébe Magyarország bevonta az akkor még egységes Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget (KMKSZ), melynek fontos szerepe volt a Beregszászi járási és a Kárpátaljai megyei referendum támogatásában is.⁴

Szakadás a KMKSZ-ben

Az 1989-ben létrejött KMKSZ-ben szakadás következett be, többek között az autonómia kérdésének megítélése is kettéosztotta az ukrajnai magyarokat. A KMKSZ programjává vált a zömében magyarok lakta településeket magába foglaló Tisza-melléki járás megalakításának gondolata, ami 1999-ben és a 2004-ben is témájává vált az ukrajnai elnökválasztási kampánynak. Fontos fejezete a kérdésnek, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításával foglalkozó magyar–ukrán kormányközi vegyes bizottság Budapesten tartott legutóbbi, 15. ülése 2011. december 19-én a jegyzőkönyv aláírása nélkül ért véget. Az 1991. május 31-én Magyarország és Ukrajna külügyminisztere által aláírt, a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításáról szóló nyilatkozat alapján létrehozott bizottság történetében ilyen korábban nem fordult elő. A felek elzárkóztak a jegyzőkönyvtervezet aláírásától, mivel mindkét félnek volt egy-egy olyan javaslata, amelynek jegyzőkönyvbe foglalásához a másik nem járult hozzá. Az ukrán fél ragaszkodott ahhoz, hogy bekerüljön a jegyzőkönyvbe: a felek haladéktalanul konzultálnak a „Magyarországon 2010-ben módosított állampolgársági törvény végrehajtásá-

nak következtében Ukrajnában kialakult helyzet”-ről. A magyar fél pedig azt szorgalmazta, hogy a Tisza-melléki járásra vonatkozó KMKSZ-javaslatot rögzítsék a jegyzőkönyvben. 2001-ben, a 10. ülés jegyzőkönyvében még szerepelt a következő mondat: „Az ukrán Fél a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kezdeményezése alapján vizsgálja meg és támogassa a Tisza-melléki járás kialakítására vonatkozó javaslatot.”⁵

Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség keretében tömörülő, a KMKSZ-ből az 1990-es évek elején kiváló csoport az autonómia reális megvalósíthatóságát az önkormányzati rendszerben rejlő lehetőségek kihasználásában és fejlesztésében látta. Az 1994-től működő Kárpátaljai Magyar Önkormányzati Fórum, illetve 2000-től annak helyébe lépő Kárpátaljai Határ Menti Önkormányzatok Társulása a Magyar Önkormányzatok Szövetségével és a Magyar Polgármesterek Egyesületével, valamint a többi helyi kisebbség szervezeteivel együtt fejti ki tevékenységét, változó intenzitással.

Magyar–ukrán kapcsolatok

Magyarország euroatlanti integrációja, a NATO-hoz, az Európai Unióhoz, a schengeni övezethez való csatlakozása a két ország kapcsolatában nem a távolság növekedésével járt, hanem a megoldások keresésével jellemezhető elsősorban. A magyar–ukrán kapcsolatok próbakövét nem az euroatlanti integráció, hanem a Magyarország határain kívül élő magyarokkal, kisebbségi közösségekkel kapcsolatos magyar kormányzati politikák változásai jelentették.

2014-ben „szeparatizmussal” összefüggő – bár korántsem összemérhető súlyú – konfliktuszonák Ukrajnában: a Krím, Kelet-Délkelet-Ukrajna, és erősen soft formában, de Kárpátalja is. Kárpátalja erre a térképre mindenekelőtt Magyarországnak a paksi atomerómű bővítéséről Oroszországgal kötött szerződésének kontextusában és a Jobbik Magyarországért Mozgalm Kárpátaljával összefüggő

megnyilatkozásaival, a Jobbik egyik képviselője által a 2014. március 16-i krími népszavazás legitimálásával összefüggésben, Vladimir Zhirinovskyy, az orosz Állami Duma alelnökének 2014. március végi, Ukrajna felosztására vonatkozó kijelentései kapcsán került fel, Ukrajnán belül újra és újra sajtóvitát, sőt, nagypolitikai reakciókat generálva. Ennek a sajtóvitának a terepe elsősorban az ukrán nyelvű sajtó. Az ukrajnai magyar sajtó kifejezetten vagy látenszen kötődik valamelyik magyarság-szervezethez, s általában az egymás közti vitáknak, a mindenkori magyar kormányok határon túli magyar politikája értékelésének, illetve az ukrán sajtó „magyarellenessége” feletti felháborodásnak adnak hangot.

Magyarországon, a 2014 tavaszán parlamenti és európai parlamenti választásokat tartottak. Mindkettő háttéréhez fontos rámutatni arra a tényre, hogy Ukrajna nem ismeri el a „kettős állampolgárságot”, nem ismeri el az ukránon kívül szerzett egyéb állampolgárság vagy állampolgárságok jogkövetkezményeit. Az ukrán Alkotmány 4. cikkelye kimondja: „Ukrajnában egyetlen állampolgárság létezik.” A hatályos 2011-es állampolgársági törvény ehhez a következő magyarázatot fűzi: „Amennyiben Ukrajna állampolgára megszerezte valamely más ország vagy országok állampolgárságát, úgy az Ukrajnával való jogi viszonyában csak ukrán állampolgárnak számít.” Ez – az eltérő elméleti interpretációk ellenére – a gyakorlatban azt jelenti, hogy amennyiben az ukrán hatóságok nem ütköznek a kettős vagy többes állampolgárság nyilvánvaló tényébe, akkor egyelőre nem létezik eljárás ennek a ténynek a felderítésére, azonban ajánlatos, különös tekintettel a kiszámíthatatlan jövőre, jogkövető magatartást tanúsítani. Egyes politikusok és elemzők a legkomolyabb problémát abban látják, hogy az oroszok, a románok és a magyarok esetében kompakt lakosság érintett. Az elmúlt években az ukrán parlamentben többször szóba került a szankcionálás kérdése, azonban érdemi döntés

mind ez idáig nem született. Tegyük hozzá – szerencsére, mert a kettős vagy többes állampolgárság legitimálására pillanatnyilag nincs semmiféle esély, noha a Janukovics-érában felállított alkotmányozó közgyűlés alkotmányjogász szakértői – először, s valószínűleg hosszú ideig utoljára – komolyan mérlegre tették ennek lehetőségét.

Az ukrán média tényként kezeli, hogy Ukrajnában a politikai és az üzleti elit, valamint az egyszerű polgárok is nagy tömegével rendelkeznek második útlevéllel, az utóbbiakat mindenekelőtt gazdasági megfontolások mozgatják – elsősorban a könnyebb munkavállalás, határátkelés és vízumentesség miatt. Az idősebb korosztályhoz tartozó „kettős állampolgárok” stratégiája, hogy a magyarországi nyugdíjat élvezve továbbra is Kárpátalján éljenek (magyarországi állandó lakcím megléte mellett kérhetik a magyarországi nyugdíj-megállapítást és -folyósítást). A fiatalok azonban életstratégiájukban a megélhetést adó munkalehetőséget helyezik előtérbe, ami összefügg az adott társadalom gazdasági erejével, de befolyásolja az egyén szocializációs képessége is. Miközben a magyar oktatási rendszer a magyar identitás megőrzésének záloga, a jelenlegi feltételek közepette minél több időt tölt valaki ebben a rendszerben, annál kevésbé tud alkalmazkodni a többségi társadalomhoz, szocializációs és integrációs stratégia elméleti síkon sem merül fel. Szűk tíz éve paradigmaváltás következett be az iskolaválasztásban: míg korábban magától értetődő volt, hogy a magyar szülők magyar iskolát választanak, az emelt szintű érettségi bevezetésével, ami a továbbtanulás feltétele, érezhetően megnőtt a többségi iskolát választók száma. A problémát a kötelező ukrán nyelv érettségi okozza, amit azonos feltételekkel kell abszolválniuk a nemzetiségi oktatásban résztvevőknek, mint akik ukrán tannyelvű iskolába jártak. A Kárpátalján élő nemzetiségek közül a magyarok iskolázottsági mutatói a legalacsonyabbak közé tartoznak (a románok és a romák előtt), miközben Kárpátalja egészének iskolázottsági mutatói is elmaradnak az ország többi megyéjétől.

Az Európai Unió 2009-ben indította útjára a Keleti Partnerség programot, amelynek célja az EU és hat volt szovjet tagköztársaság (Azerbajdzsán, Belarusz, Grúzia, Moldova, Örményország és Ukrajna) politikai és gazdasági kapcsolatainak fejlesztése. A program keretében Ukrajna és Magyarország közösen vállalta a kárpátaljai magyar kulturális-oktatási intézmény felújításáért, melyet helyben a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Kárpátaljai Megyei Tanács bonyolít 2012 óta több ütemben.

Az ukránjai nemzeti kisebbségekről szóló fent idézett törvény ugyancsak fent idézett cikkelye alapján Kárpátalján egy 1992-es helyi rendelet

mondja ki, hogy „az egy tömbben élő nemzeti kisebbségek lakta településeken az állami mellett a nemzeti jelképek is használhatók”. A jelenleg hatályban lévő törvények nem tiltják, az említett törvény és rendelet pedig lehetővé teszi a nemzeti szimbólumok használatát. Ennek megfelelően több mint két évtizede az ukrán zászló mellett Kárpátalja magyarlakta településein a magyar, a románlakta településeken pedig a román zászló használata igen gyakori és elfogadott.

2011 decemberében a magyar parlament elfogadta az országgyűlési képviselők választásáról szóló új törvényt. A választási rendszer egyik újítása, hogy a magyarországi lakcímmel nem rendelkező, az ország határain kívül élő állampolgárok is szavazati jogot kaptak. Az állampolgárok ezen csoportjának jelentős számbeli növekedését eredményezte az állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 2010-es módosítása, amely 2011. január 1-jétől lehetővé tette a Magyarország határain kívül élő magyarok egyszerűsített, kedvezményes honosítását – azt kell bizonyítani, hogy a kérelmező magyar felmenőkkel rendelkezik, és nem szükséges magyarországi letelepedés. 1993 és 2010 között 135 212 fő szerzett magyar állampolgárságot, túlnyomó többségük előzőleg valamely szomszédos ország állampolgára volt, az összes honosított közel 10 százaléka érkezett Ukrajnából.⁶ 2011 óta az egyszerűsített honosítási és visszahonosítási eljárással magyar állampolgárságot személyek száma jelentősen megnőtt. 2011-től 2015 nyár végéig több mint 700 ezren tették le az esküt (és közülük csak 24 ezren választották új lakóhelyül Magyarországot),⁷ ebből vélhetően már több mint 100 ezer az ukrán állampolgár. Az ukrán média rendszeresen cikkezik arról, hogy Magyarország – és Románia – Ukrajna területén, saját diplomáciai képviselőitein keresztül „osztogatja” az útlevelet.

Ukrán sajtó a Jobbikról

Az új, 2011-es választási törvény gyakorlati alkalmazására a 2014. április 6-i magyarországi parlamenti választások során került sor. A helyi ukrán sajtó a magyarországi választási kampány ukrán nyitányának a Jobbik 2013. október 16-i beregszászi „politikai fórumát” tekintette, megelőlegezve azt a hangnemet is, ahogyan a témához előreláthatólag viszonyulni fog. Azonban éppen a novemberből kibontakozó ukránjai események – a csatlakozási szerződés alá nem írása az Európai Unióval, az euró-majdan tiltakozások, a déli és a keleti országrészben rendezett népszavazások miatt a magyar parlamenti választások kárpátaljai helyszínével kapcsolatos folyamatos napirenden tartás elmaradt, azonban annál élesebb reakciókat váltottak ki egyes történések, melyeket negatív üzen-

tekként interpretáltak az ukrainai belpolitika összefüggéseiben. Meg kell jegyezni, hogy a kijevi magyar nagykövetség bölcse megnyilatkozásokat tett az ukrainai sajtóban.

A következő hónapokban a Jobbik megmaradt a hírek középpontjában, novembertől immár összefonódva az országos eseményekkel. A végig lebegtetett kérdés, az éppen értékelt esemény viszonyítási pontja az maradt, hogy Kárpátalján kialakul-e „szeparatista” gócpont vagy sem. Ehhez kapcsolódóan a nyilvánosságban tárgyalt események a Jobbik vitája az ultranacionalista Jobb(oldal) Szektorral, részvétele a március 16-i krími népszavazás megfigyelésében és legitimálásában, a tüntetés Budapesten a külügyminisztérium előtt március 28-án, a párt beregszászi irodájának felszámolása. Az április 6-i választásokkal kapcsolatban is az ukrán sajtó elsősorban azt emelte ki, hogy Orbán Viktor miniszterelnök szerint a választások legfőbb eredménye pártjának nagyarányú győzelme és hogy a választók nemet mondtak az Európai Unióból való kilépésre. Kiemelték továbbá a hírek azt is, hogy Magyarországon a második legerősebb párt az éppen az ukrainai belpolitikába beavatkozó, abban erősen negatív szerepet játszó Jobbik.

A kiegyensúlyozás szándéka

Erősen negatív kontextusba került, éles felhangokat váltott ki 39 kárpátaljai magyar civil szervezet és a történelmi egyházak közös nyilatkozata március 28-án – röviddel a március 16-i krími népszavazás, és a területnek az Oroszországi Föderációhoz új jogi alanyként befogadásáról szóló alkotmányos törvénynek az orosz törvényhozás alsóháza általi elfogadása után –, melyben hangsúlyozták, hogy a kárpátaljai magyarok mint őshonos lakosok törvénytisztelő polgárként szeretnének jogállamban élni, s többek között kéri az államtól „a kettős állampolgárság intézményének elismerését Ukrajnában, ami elősegíti az ország európai uniós integrációját”.⁸

Ugyanígy a véletlen folytán a keleti megyékben május 4-én megtartott népszavazás után napokkal, május 10-én került sor Orbán Viktor miniszterelnöki eskütételét követő beszédére a magyar parlamentben, amelyben többek között így fogalmazott: „A Kárpát-medencei magyarokat megilleti a kettős állampolgárság, megilletik a közösségi jogok, és megilleti az autonómia is. Ez az álláspontunk, melyet képviselni fogunk a nemzetközi politikában. Mindennek közeli aktualitást ad az Ukrajnában élő 200 ezres magyar közösség helyzete, amelynek meg kell kapnia a kettős állampolgárságot, meg kell kapnia a közösségi jogok teljességét, és meg kell kapnia az öngazgatás lehetőségét is. Ez világos elvárásunk a most formálódó új Ukrajnával szemben, akik egyébként élvezik együttérzé-

sünket és támogatásunkat a demokratikus Ukrajna megteremtéséért végzett munkájukban.”⁹ Az ukrainai felháborodott fogadtatás csillapítására tett elemzői és politikusi kísérletnek tekinthetjük, hogy felmerült a beszéd félreértelmezésének okaként az esetleges rossz fordítás.

A 2014. májusi európai parlamenti választások egy különlegessége magyar szempontból, hogy a Fidesz–KDNP listájára a külhoni magyarok képviselői is felkerültek, közte kárpátaljai és szlovákiai jelölt is – két olyan országból, ahol a „kettős állampolgárság” nem megengedett. (Az adott ország EP-listáján szereplő jelöltek mindegyikének rendelkeznie kell az adott ország állampolgárságával.) A szlovákiai jelölt jelképes helyet kapott, azonban befutó helyen szerepelt és valóban mandátumot a kárpátaljai jelölt. Személye kiválasztásának módjáról, indokairól a nyilvánosság nem értesült sem előtte, sem utólag. Bocskor Andrea az Európai Néppárt (Kereszténydemokraták) képviselőcsoportja tagjaként a Kulturális és Oktatási Bizottság alelnöke, illetve az Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság póttagja lett. Tegyük hozzá, hogy a kárpátaljai magyarok legerősebb pozícióját pillanatnyilag a felsőoktatásig terjedő magyar tannyelvű oktatási rendszer – Beregszászban önálló magyar főiskola működik – és az önkormányzatokban betöltött szerep adja.

Tény, hogy a magyarok sokkal jobban „látszanak” Ukrajnán belül, mint ahogy ez számarányukból következne. Az erős politikai érdekérvényesítésre, közéleti szerepvállalásra épülő értelmiségi attitűd számos konfliktussal jár a magyar közösségen belül is, azonban mind ez idáig a nemzeti identitás és az állampolgári lojalitás kiegyensúlyozásának szándéka volt a hangsúlyos magatartás a közösségen belül.

JEGYZETEK

¹ John R. Haines: Kárpátalja: Europe's Next Crimea? Foreign Policy Research Institute, April 2014. <http://www.fpri.org/articles/2014/04/karpatalja-europes-next-crimea>

² Keskeny Ernő: A magyar–orosz kapcsolatok 1989–2002. Budapest, 2012. 82.

³ Mink András: „Az alapszerződés ma inkább bunkósbot, nem a történelmi megbékélés eszköze” Beszélő, 6. évf. 11. szám. <http://beszelo.c3.hu/print/8595>

⁴ Keskeny Ernő, 2012, i. m. 82.

⁵ Vö. Fedinec Csilla: Ukrajna helye Európában és a magyar-ukrán kapcsolatok két évtizede. Külügyi Szemle, 2012, 4. szám.

⁶ Gödri Irén: Migráció nemzeti/nyelvi határokon belül. Bevándorlók és új állampolgárok a szomszéd országokból – változó trendek. Magyar Tudomány, 2013, 3. szám. 268.

⁷ Egymillió új magyar. Figyelő Online, 2015.08.06. <http://figyelo.hu/cikkek/422210-422210-egymillio-uj-magyar>

⁸ A kárpátaljai magyar civil szervezetek és történelmi egyházak nyilatkozata. Beregszász, 2014. március 28. http://www.peticio.com/karpataljaiak_nyilatkozata

⁹ Orbán Viktor beszéde a miniszterelnöki eskütételét követően. Budapest, 2014. május 10. [http://www.miniszterelnok.hu/beszed/orban_viktor_beszede_a_miniszterelnok-eskuteletet_kovetoen](http://www.miniszterelnok.hu/beszed/orban_viktor_beszede_a_miniszterelnoki_eskuteletet_kovetoen)